

ชุมชนสีเขียว: นิยามและกรอบแนวคิดจากเวทีสร้างสุขภาคใต้ * Green Community: Definition and Conceptual Framework based on the Southern Happiness Forum

ซูวารี มอซู¹, วุฒิชัย ศรีช่วย², ฮามีดะ หวันนุรัตน์³, ชุมพล อังคนานนท์⁴,
อนิรุต หนูปลอด⁵, และ ไพฑูรย์ ทองสม⁶
Syuwari Morsu¹, Wutthichai Srichuay², Hamida Wannurat³,
Chomphon Angkananon⁴, Anirut Nuplord⁵ and Paithoon Thongsom⁶
สถาบันนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์^{1,3}
คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์²
ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้-ชุมพร^{4,5}
นักวิชาการอิสระ⁶
Public Policy Institute, Prince of Songkla University^{1,3}
Faculty of Science and Technology, Princess of Naradhiwas University²
Center for Human Resources Promotion and Development,
Maejo University at Chumphon^{4,5}
Independent Scholar⁶
Corresponding Author, Email: wutthichai.s@pnu.ac.th*

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ไปสู่การนำเสนอนิยามและกรอบแนวคิดของ "ชุมชนสีเขียว" ที่ตกผลึกจากกระบวนการของเวทีสร้างสุขภาคใต้ ซึ่งเป็นเวทีความร่วมมือของภาคีเครือข่ายเพื่อขับเคลื่อนสุขภาวะในภาคใต้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้

* ได้รับความเห็นชอบ: 3 ตุลาคม 2568; แก้ไขบทความ: 11 พฤศจิกายน 2568; ตอรับตีพิมพ์: 20 พฤศจิกายน 2568

นำเสนอผลการขับเคลื่อนที่เป็นรูปธรรมเคลื่อนงานเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้องกับงานสร้างเสริมสุขภาพ และส่งมอบข้อเสนอเชิงนโยบายต่อผู้กำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องในแต่ละประเด็น เพื่อนำไปปฏิบัติหรือปรับใช้ให้สอดคล้องกับแผนปฏิบัติการของหน่วยงาน การพัฒนาชุมชนสีเขียวเป็นประเด็นหนึ่งในการขับเคลื่อนนโยบายด้านความมั่นคงทางอาหารจากงานสร้างสุขภาพได้ และมติที่ประชุมคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติในการส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการยกระดับและพัฒนางานสร้างสุขภาพได้ให้เป็นกระบวนการนโยบายสาธารณะเพื่อทำให้คนได้มีสุขภาวะที่ดี นิยามและกรอบแนวคิดของชุมชนสีเขียวเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นที่สำคัญต่อการบวนการพัฒนาโดยใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้าใจร่วมกันและกำหนดทิศทางการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายให้ไปในแนวทางเดียวกัน การศึกษานี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารจากรายงานการประชุมข้อเสนอเชิงนโยบาย และเอกสารสังเคราะห์บทเรียนที่เกี่ยวข้องกับเวทีสร้างสุขภาพภาคใต้ ผลการศึกษาพบว่า เวทีสร้างสุขภาพใต้ได้นิยาม "ชุมชนสีเขียว" ที่มีความเฉพาะเจาะจงและเป็นรูปธรรมเป็นชุมชนพึ่งพาตนเอง มีการจัดการกระบวนการเรียนรู้ ดำเนินงานตามแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน และเลือกแนวทางการพัฒนาด้วยตนเอง กรอบแนวคิดถูกนำไปปฏิบัติผ่าน 4 รูปแบบ ได้แก่ เกษตรกรรมยั่งยืน ประมงยั่งยืน ท่องเที่ยวยั่งยืน และพื้นที่ลุ่มน้ำ โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารที่ปลอดภัยตลอดห่วงโซ่ที่นำไปสู่สุขภาวะของชุมชน กรอบแนวคิดนี้โดดเด่นด้วยการเป็นเครื่องมือที่พัฒนาจากฐานรากผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม และใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์จากพื้นที่มายืนยัน เพื่อง่ายต่อการขับเคลื่อนในระดับปฏิบัติการและยกระดับบทเรียนจากชุมชนไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ชุมชนสีเขียว; เวทีสร้างสุขภาพใต้; การพัฒนาที่ยั่งยืน

Abstract

This academic article aimed to synthesize knowledge leading to the presentation of the definition and conceptual framework of "Green Communities" that crystallized from the Southern Health Creation Forum process. This forum represents a collaborative platform of network partners to drive well-being in the southern region and facilitate knowledge exchange, present concrete operational

outcomes in health promotion policy work, and submit policy recommendations to relevant policymakers on each issue for implementation or adaptation in accordance with organizational action plans. Green community development is one of the issues in driving food security policy from the Southern Health Creation work and the resolution of the National Health Commission meeting to promote and support the elevation and development of Southern Health Creation work into a public policy process to enhance the well-being of southern people. The definition and conceptual framework of green communities serve as important preliminary conditions for the development process by functioning as tools for building shared understanding and directing network partners' operations toward a unified approach. This study employed document analysis methodology from meeting reports, policy recommendations, and lesson synthesis documents related to the Southern Health Creation Forum. The results show that the Southern Health Creation Forum has defined "green communities" as self-sufficient communities that manage their learning processes, use sustainable development methods in their operations, and choose their own paths for development. The conceptual framework is implemented through four models: sustainable agriculture, sustainable fisheries, sustainable tourism, and watershed areas, with the goal of creating food security that is safe throughout the chain, leading to community well-being. This framework is distinguished by being a tool developed from the grassroots through participatory processes and validated by empirical evidence from local areas, facilitating operational-level implementation and effectively elevating community lessons to policy recommendations. Retry Claude can make mistakes. Please double-check responses.

Keywords: green community; The Southern Happiness Forum; sustainable development goals

1. บทนำ

เวที "สร้างสุขภาคใต้" เกิดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ.2549 มีเป้าหมายให้ภาคีเครือข่ายสร้างเสริมสุขภาพร่วมกับภาคประชาสังคมได้มีโอกาสนำผลงานมานำเสนอทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ทำให้เกิดการสานพลังความร่วมมือกันเป็นความร่วมมือของภาคีเครือข่ายหลากหลายภาคส่วนในพื้นที่ภาคใต้ ทั้ง 14 จังหวัดของประเทศไทยประกอบด้วยภาครัฐ ภาคประชาสังคม ภาควิชาการ ท้องถิ่น ภาคเอกชน และสื่อมวลชน ได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำเสนอผลการขับเคลื่อนที่เป็นรูปธรรม การดำเนินงานเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้องกับงานสร้างเสริมสุขภาพ และส่งมอบข้อเสนอเชิงนโยบายที่ก่อตัวจากการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน ประกอบด้วยข้อเสนอ ทั้ง 4 ประเด็น ได้แก่ ด้านความมั่นคงทางอาหาร ความมั่นคงทางมนุษย์ ความมั่นคงทางสุขภาพ และความมั่นคงทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ต่อผู้กำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องในแต่ละประเด็น เพื่อนำไปปฏิบัติหรือปรับใช้ให้สอดคล้องกับแผนปฏิบัติการของหน่วยงาน ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และมีสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) ที่ร่วมให้การสนับสนุน โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อขับเคลื่อนกระบวนการแก้ไขปัญหาผลกระทบทางสุขภาพ นำไปสู่การสร้างสุขภาวะที่ดีอย่างยั่งยืนในภาคใต้ พันธกิจสำคัญเป็นการผนึกกำลังของภาคีเครือข่าย ครอบคลุมหลายภาคส่วนในพื้นที่ภาคใต้ ประกอบด้วยหน่วยงานสำคัญ อาทิ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) และกระทรวงสาธารณสุข

นอกจากนี้ยังได้รับความร่วมมือจากสถาบันการศึกษา โดยเฉพาะสถาบันนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (สนส. ม.อ.) โดยมติที่ประชุมคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ 6/2564 ที่มอบให้ สช.เป็นหน่วยประสานความร่วมมือกับ สสส. สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) กระทรวงสาธารณสุข (สธ.) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (พอช.) และสถาบันนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (สนส. ม.อ.) ในการส่งเสริม สนับสนุนให้เกิดการยกระดับและพัฒนางานสร้างสุขภาคใต้ ให้เป็นกระบวนการนโยบายสาธารณะที่จะทำให้เกิดสุขภาวะที่ดีของคนได้ รวมถึงได้รับความร่วมมือจากเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาสังคม ภาคประชาชน ซึ่งรวมถึงอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เครือข่ายสื่อมวลชน และภาคเอกชน เพื่อขับเคลื่อนงานที่เกี่ยวข้องข้อเสนอเชิงนโยบายทั้ง 4 ประเด็น ความสำคัญของ

"สร้างสุขภาคใต้" อยู่ที่เป็นเวทีสำคัญในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำเสนอผลงาน และสานพลังความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด เพื่อร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาและจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายที่ตอบสนองต่อบริบทและปัญหาของภาคใต้อย่างแท้จริง มุ่งหวังให้เกิด "ภาคใต้แห่งความสุข" อย่างยั่งยืน (สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ., 2566ข; สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ., 2567ก)

การนิยาม “ชุมชนสีเขียว” ในมุมมองหรือบริบทของสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สภาพัฒน์) จากการรวบรวมองค์ประกอบจากแนวคิดและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศนั้น หมายถึง ชุมชนที่มีการพัฒนาที่สมดุลทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม โดยให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม มีการบริหารจัดการที่ดี ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีส่วนร่วมในการพัฒนา และพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ บนพื้นฐานของอัตลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยอ้างอิงจาก เศรษฐกิจสีเขียว สังคมสีเขียว การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาอย่างยั่งยืนในระดับพื้นที่ โมเดลเศรษฐกิจ BCG (Bio-Circular-Green Economy) และแนวทางการพัฒนาพื้นที่สีเขียวหรือชุมชนที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566; กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2566) เป็นการให้ความหมายที่แข็งแรง และครอบคลุมในทุกๆ ด้าน ซึ่งเมื่อนำมาใช้ปฏิบัติจริงแล้วการขับเคลื่อนหรือการส่งเสริมที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ครอบคลุมความหมายที่ใหญ่เกินไปนั้นส่งผลให้เกิดการหลงทิศทางการกระบวนการพัฒนาชุมชน ดังนั้นในเวทีสร้างสุขภาคใต้ได้ให้นิยามของชุมชนสีเขียวโดยการแบ่งออกเป็นกลุ่มและสร้างกรอบแนวคิดที่แข็งแรงเพื่อให้ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติในพื้นที่ ทำให้สามารถแยกเป้าหมายให้ชัดตามกระบวนการพัฒนาพื้นที่ต่อไป

กระบวนการพัฒนาชุมชนสีเขียว พงศ์เทพ สุธีรวุฒิ (2565) ได้นำเสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนสีเขียวในที่ประชุมประชุมออกแบบการจัดสมัชชาชุมชนสีเขียวไว้ 4 แนวทาง คือ 1) การขับเคลื่อนชุมชนสีเขียว เริ่มแรกต้องทำความเข้าใจเรื่องชุมชนสีเขียวกับสังคม ในการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง มีการคัดเลือกพื้นที่ ทดลองปฏิบัติการเพื่อพัฒนาเป็นโมเดล ซึ่งอาจจะมีหลายโมเดล 2) การจัดทำฐานข้อมูล การจัดการกระบวนการเรียนรู้ การติดตามปรับปรุงเป็นระยะ 3) การประเมินผลกระทบในแต่ละโมเดล ทั้งด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนและความมั่นคงทางอาหาร 4) การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายสาธารณะ โดยใช้กระบวนการสมัชชาสุขภาพเชิงประเด็นชุมชนสีเขียว มีหลากหลายรูปแบบและอาจมีความ

แตกต่างตามวิถีการดำเนินชีวิต ที่ดำเนินงานภายใต้แนวคิดการจัดการด้านสุขภาวะ และการพัฒนาที่ยั่งยืน การนำแนวคิดนี้ไปพัฒนาต่อยอดส่งผลให้ชุมชนสีเขียวในเวทีสร้างสุขมีมุมมอง และการนิยามที่ต่างกันออกไป

ในเวทีสร้างสุขภาคใต้คำว่า “ชุมชนสีเขียว” ถูกปรับให้มีความเป็นรูปธรรมมากขึ้นใช้ ประเด็นความมั่นคงทางอาหารในการขับเคลื่อนผ่านภาคีเครือข่ายสุขภาวะภาคใต้ (สถาบัน นโยบายสาธารณะ ม.อ., 2562) เวทีสร้างสุขภาคใต้ได้ปรับนิยาม “ชุมชนสีเขียว” ให้มีความเป็น รูปธรรมยิ่งขึ้น โดยกำหนดกรอบความหมายที่เชื่อมโยงกับสุขภาวะและวิถีชีวิตที่ประกอบด้วย แนวคิดหลัก ได้แก่ เกษตรกรรมยั่งยืน, ประมงยั่งยืน, ท่องเที่ยวยั่งยืน, พื้นที่ลุ่มน้ำ, และ เกษตรอัตลักษณ์ รวมถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในบริบทที่สอดคล้องกับ วิถีของประชาชน การนิยามและสร้างกรอบแนวคิดใหม่นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นเครื่องมือในการ วางแผนและเตรียมการขับเคลื่อนงาน “ชุมชนสีเขียว” ในพื้นที่เป้าหมาย ให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรม และยั่งยืน โดยเป็นผลจากการทบทวนข้อมูลและข้อเสนอเชิงนโยบายจากพื้นที่ปฏิบัติการของ เครือข่าย (สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ., 2567; ฮามีดี๊ะ หวันนุรัตน์, 2567) จากงานสร้าง สุขภาคใต้ ครั้งที่ 14 นิยามและกรอบแนวคิดของชุมชนสีเขียว เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนด้านความ มั่นคงทางอาหารมีความชัดเจนมากขึ้นจากการทำงานของเครือข่าย และเกิดเป็นชุมชนต้นแบบ ในหลายพื้นที่ใน 14 จังหวัดภาคใต้ (ฮามีดี๊ะ หวันนุรัตน์ และคณะ, 2568)

บทความวิชาการนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) เป็นหลักมี ประเภทเอกสารที่ใช้ ได้แก่ รายงานการประชุม ข้อเสนอเชิงนโยบาย เอกสารสรุปบทเรียน และ เอกสารนำเข้า คำแถลงการณ์ ข้อเสนอที่เกิดขึ้นจากเวทีสร้างสุขภาคใต้ จากนั้นการวิเคราะห์ เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสกัด สังเคราะห์ และเปรียบเทียบนิยามและองค์ประกอบของ “ชุมชนสีเขียว” ที่ปรากฏในเอกสารต่างๆ จนได้เป็นกรอบแนวคิดใหม่ที่นำเสนอในบทความ

2. ชุมชนสีเขียว เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนด้านความมั่นคงทางอาหาร

การประชุมหารือการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมด้านความมั่นคงทาง อาหาร ประเด็นชุมชนสีเขียว (สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ., 2567) เครือข่ายสุขภาพภาคใต้ได้ นำเสนอความหมายและกรอบแนวคิดของ “ชุมชนสีเขียว” ต่อคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (คสช.) โดยให้นิยามว่าคือ ชุมชนที่มีความยั่งยืนด้านอาหารหมายถึงชุมชนที่ดำเนินงานด้านเกษตรกรรม

ยั่งยืนและเกษตรผสมผสานได้เชื่อมโยงเกษตรกรรมเข้ากับความมั่นคงทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ความมั่นคงทางอาหารมีความสมดุลกับความมั่นคงทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งเชื่อมโยงไปสู่ความมั่นคงทางด้านอื่น ๆ ด้วย (ฮามีดี๊ะ หวันนุรัตน์, 2567) ทางเครือข่ายสุขภาพภาคใต้ได้มีข้อตกลงร่วมกันให้ใช้คำว่าชุมชนสีเขียว เมื่อมีดำเนินงานเรื่องของการทำโครงการที่เกี่ยวข้องกับชุมชนสีเขียวแสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น การดำเนินงานในเรื่องของการสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารและความมั่นคงทางด้านอื่นๆ เมื่อมีการจัดกระบวนการสมัชชาสุขภาพเชิงประเด็นโดยผ่าน สข. ได้เชิญเครือข่ายทุกภาคให้ความเห็นในการขับเคลื่อนเรื่องชุมชนสีเขียวในเชิงนโยบายและแปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัติการ คำนึงว่าจะทำอะไร อย่างไร ได้บ้าง และได้ อาจารย์ยัยักษ์ (นายวิวัฒน์ ศัลยกำธร) ประธานมูลนิธิสิทธิมนุษยชนชาติ และอดีตผู้ช่วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นประธานในการประชุม มีการดำเนินการแต่งตั้งคณะทำงานในการจัดสมัชชาสุขภาพเชิงประเด็นชุมชนสีเขียว การแต่งตั้งคณะทำงานทาง สข. โดยใช้ชื่อว่า “คณะทำงานสมัชชาสุขภาพเชิงประเด็น เรื่องการขับเคลื่อนชุมชนสีเขียวเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” (สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ., 2565ข)

คณะทำงานวิชาการได้นำเสนอกระบวนการพัฒนาชุมชนสีเขียวส่งผลให้การขับเคลื่อนชุมชนสีเขียวเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนด้านความมั่นคงทางอาหารโดยภาคีเครือข่ายได้ดำเนินงานส่งเสริมก่อให้เกิดชุมชนต้นแบบที่สามารถบริหารจัดการตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนในพื้นที่ 14 จังหวัดภาคใต้ โดยชุมชนต้นแบบเหล่านี้จำแนกตามลักษณะการดำเนินงานได้ 4 รูปแบบหลัก ได้แก่ เกษตรกรรมยั่งยืน ประมงยั่งยืน ท่องเที่ยวยั่งยืน และพื้นที่ลุ่มน้ำ ซึ่งแนวคิดและรูปแบบดังกล่าวทั้ง 21 พื้นที่ได้ถูกนำเสนอในเวทีสร้างสุขภาพใต้ ครั้งที่ 14 เช่น กลุ่มเกษตรอินทรีย์วิถีคนเมืองคอน ตำบลมะม่วงสองต้น อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ชุมชนประมงยั่งยืนบ้านช่องพิน ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ชุมชนท่องเที่ยวบ้านทุ่งหยีเพ็ง เกาะลันตา จังหวัดกระบี่ และ ชุมชนลุ่มน้ำสีเขียวเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจะรังตาตง ตำบลท่าธง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา (ฮามีดี๊ะ หวันนุรัตน์ และคณะ, 2568)

2.1 ชุมชนสีเขียว : เกษตรกรรมยั่งยืน

ชุมชนสีเขียวถูกขับเคลื่อนจากโครงการ “สงขลา สู่มือเมืองสีเขียว (GreenCity@Songkhla)” เป็นความร่วมมือระหว่าง สสส. กับจังหวัดสงขลาที่ยกระดับสงขลาให้เป็นเมืองสีเขียวต้นแบบด้านอาหารสุขภาพ ดำเนินงานด้านการส่งเสริมแหล่งให้บริการอาหารเพื่อสุขภาพ การใช้วัตถุดิบปลอดภัย แสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะนำชุมชนสีเขียวเข้ามาร่วมกับการผลิต

อาหารในงานสร้างสุขภาคใต้ ครั้งที่ 10 เครือข่ายสร้างสุขภาคใต้ได้นำเสนอข้อเสนอทางนโยบายที่ได้จากงานสร้างสุขภาคใต้โดยเลือกประเด็นความมั่นคงทางอาหาร 1 ประเด็น คือ ชุมชนสีเขียวเสนอต่อ สช. นำไปสู่การพิจารณาต่อที่ประชุมคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ 6/2564 เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2564 ข้อเสนอจากมติการประชุมมอบให้ สช. ประสานหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องเพื่อพิจารณาดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ต่อไป การขับเคลื่อนชุมชนสีเขียวได้ถูกนิยามเป็นชุมชนสวนยางยั่งยืนเน้นการผลิตพืชอาหารในสวนยางเพื่อความมั่นคงทางอาหาร (สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ., 2565ก) ผู้อำนวยการสำนักพัฒนาภาคีสัมพันธ์และวิเทศสัมพันธ์ สสส. ร่วมกับ สนส. ม.อ. และภาคีเครือข่าย ส่งเสริมการยกระดับข้อเสนอเชิงนโยบายการขับเคลื่อนประเด็นความมั่นคงทางอาหาร โดยใช้นโยบายสวนยางยั่งยืน เกษตรกรรมยั่งยืน และชุมชนสีเขียวในเวทีสร้างสุขภาคใต้ ครั้งที่ 13 ประเด็นชุมชนสีเขียวยังเป็นวาระสำคัญ ชุมชนสีเขียว/เกษตรกรรมยั่งยืนปรากฏครั้งแรกในเรื่องความมั่นคงทางอาหารที่ใช้ในการขับเคลื่อนของเวที (ณัฐพันธุ์ ศุภกา, 2566) ดังนั้น “ความมั่นคงทางอาหาร” เป็นประเด็นหลักที่ได้รับการหยิบยกมากล่าวถึง และขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องจากความพยายามในการสร้างระบบอาหารที่ยั่งยืน ปลอดภัย ที่เน้นการบริโภคของประชาชนในพื้นที่ ก่อนจะถูกขับเคลื่อนไปสู่ความมั่นคงทางอาหาร : ระบบเกษตรและอาหารปลอดภัย และนำไปสู่ ความมั่นคงทางอาหาร : ชุมชนสีเขียว/เกษตรกรรมยั่งยืน ซึ่งเป็นที่มาของการขับเคลื่อนชุมชนสีเขียวเพื่อความมั่นคงทางอาหารในเวลาต่อมา เป้าหมายของเวทีสร้างสุขภาคใต้ว่าด้วยการส่งเสริมการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เช่น เกษตรอินทรีย์ เกษตรปลอดภัย เกษตรทางเลือก กิจกรรมทางการเกษตรที่กล่าวมาเหล่านี้ส่งผลให้สภาพแวดล้อมอุดมสมบูรณ์ขึ้น ในรายงานสรุปการประชุมหารือการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมประเด็นชุมชนสีเขียว ด้านความมั่นคงทางอาหาร (สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ., 2565ข) ข้อเสนอด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนสีเขียวในสมัชชาสุขภาพจังหวัดสอดคล้องกับแนวคิดของ นายอุบล อยู่หว่า (ยโสธร) เสนอให้ใช้ธรรมนุญตำบลและครอบครัว ในการจัดการป่าไม้เพื่อความมั่นคงทางอาหาร และ รศ.กาสัก เตชะชนหมาก (ลพบุรี) เสนอให้เชื่อมโยงชุมชนสีเขียวกับการจัดการร่วมด้านวัฒนธรรมและทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้การทำงานของชุมชนง่ายขึ้น (สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ., 2565ข)

เกษตรกรรมยั่งยืนเป็นแนวทางที่ถูกขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องในเวทีสร้างสุขภาคใต้และเวที Policy Forum เพื่อสื่อสารข้อเสนอเชิงนโยบายด้านระบบอาหารที่ยั่งยืนและความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ ทั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อสร้างสุขภาวะที่ยั่งยืนให้กับประชาชนในภาคใต้ เวทีสร้างสุข

ภาคใต้ ครั้งที่ 12 เน้นย้ำเรื่อง "เกษตรกรรมยั่งยืน" เป็นหัวข้อสำคัญโดยเฉพาะ เนื่องจากมีความเชื่อมโยงโดยตรงระหว่างความมั่นคงทางอาหารกับความมั่นคงทางฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เวทีให้ความสำคัญกับเกษตรกรรมยั่งยืนที่ครอบคลุมถึงการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมที่ช่วยสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารในระดับครัวเรือนและชุมชน รวมถึงการบริหารจัดการและใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการผลิตทางการเกษตร การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม และการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับเกษตรกรและคนในชุมชน ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญของการขับเคลื่อนสุขภาวะที่ยั่งยืนในภาพรวมของภาคใต้ (สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ., 2564; สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ., 2567ค) ต่อมาในเวทีสร้างสุขภาคใต้ ครั้งที่ 13 เกษตรกรรมยั่งยืนยังมีความสำคัญในฐานะแนวทางสู่การสร้างสุขภาวะที่ยั่งยืน ในภาคใต้มีการนำเสนอและแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวทางการทำเกษตรรูปแบบพึ่งตนเอง ลดรายจ่าย เพื่อเพิ่มความมั่นคงทางอาหารและดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม รวมถึงการประยุกต์ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรผสมผสาน การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ และการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน พร้อมทั้งมีการพัฒนาระบบความร่วมมือและการจัดการองค์ความรู้ด้านเกษตรกรรมยั่งยืนระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อขับเคลื่อนไปสู่การปฏิบัติในพื้นที่ (ฮามีตะ หวันนุรัตน์, 2567)

เกษตรอัตลักษณ์เป็นประเด็นสำคัญที่ถูกขับเคลื่อนในเครือข่ายเวทีสร้างสุขภาคใต้ถือเป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ แม้เริ่มต้นจะยังขาดความชัดเจนเกษตรอัตลักษณ์ถูกกล่าวถึงควบคู่กับสวนยางยั่งยืนและประมงยั่งยืนในบริบทของการพัฒนาชุมชนสีเขียวเพื่อความมั่นคงทางอาหาร (สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ., 2565ข) เดิมทีในแผนงานชุมชนสีเขียวเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน พ.ศ. 2566 – 2570 ได้ให้นิยามชุมชนเกษตรอัตลักษณ์ในเชิงวิถีชีวิตที่คนในชุมชนมองตนเองและที่ถูกมองจากภายนอกรวมถึงลักษณะเฉพาะของชุมชนที่ใช้กำหนดตัวตนที่ค่อนข้างกว้าง ทีมงานวิชาการในเวทีสร้างสุขภาคใต้มีความพยายามในการปรับนิยามให้เป็นรูปธรรมมากขึ้นเพื่อใช้ขับเคลื่อนงานที่สามารถวัดผลได้ชัดเจน โดยรายงานการพัฒนาชุมชนสีเขียวเพื่อความมั่นคงทางด้านอาหาร (สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ., 2565ก) อ้างอิงแผนพัฒนาฯ 13 ให้นิยามชุมชนเกษตรอัตลักษณ์ว่าคือชุมชนที่มีจุดเด่นด้านอัตลักษณ์พื้นถิ่นและภูมิปัญญาในการผลิตและจำหน่ายสินค้าเกษตรหรือประมง มีการสืบทอด พัฒนา และต่อยอดเพื่อเพิ่มมูลค่า รวมถึงเชื่อมโยงกับการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น สินค้ามีความโดดเด่นเฉพาะพื้นที่มีการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ชุมชนเหล่านี้มักทำเกษตรกรรมยั่งยืน เช่น เกษตรทฤษฎี

ใหม่ เกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ หรือวนเกษตร โดยเน้นการอนุรักษ์วิถีเกษตรอัตลักษณ์พื้นถิ่น และดูแลจัดการทรัพยากรพันธุกรรมพืชท้องถิ่นพร้อมทั้งคุ้มครองสิทธิชุมชน

การขับเคลื่อนได้เริ่มเป็นรูปธรรม เช่น การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้การใช้ประโยชน์และขยายพันธุ์พืชอัตลักษณ์พื้นถิ่นผ่านรูปแบบสวนสมรมของกลุ่มชาติพันธุ์มานิ ณ อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง (สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ., 2567ค) แม้มีความพยายามกำหนดขอบเขตให้แคบลงและเชื่อมโยงกับความมั่นคงทางอาหารและการเกษตรยั่งยืน แต่ประเด็นความแตกต่างระหว่างเกษตรอัตลักษณ์และเกษตรกรรมยั่งยืนยังมีความซ้อนทับกันอยู่ (ฮามีดีะ หวันนุรัตน์, 2567) ดังที่สะท้อนจากการอภิปรายในเวทีสร้างสุขภาคใต้ ครั้งที่ 14 โดยสรุป เกษตรอัตลักษณ์จึงอาจถือเป็น รูปแบบหนึ่งของการประยุกต์ใช้เกษตรกรรมยั่งยืน ที่เน้นบริบททางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทรัพยากรพันธุกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่เป็นหัวใจสำคัญ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตใช้สร้างความมั่นคงด้านอาหารในชุมชน และเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาที่ยั่งยืน

2.2 ชุมชนสีเขียว : ประมงยั่งยืน

ประมงยั่งยืนถูกใช้เป็นตัวชี้วัดในการคัดเลือกพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายของชุมชนสีเขียวโดยอ้างอิงจากแผนงานชุมชนสีเขียวของ นายกำราบ พานทอง และเครือข่ายเกษตรทางเลือกภาคใต้ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา แนวคิดชุมชนประมงยั่งยืนนี้ปรากฏในการประชุมหารือด้านความมั่นคงทางอาหาร และในรายงานการประเมินและถอดบทเรียนชุมชนสีเขียว (สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ., 2567ข) ชุมชนประมงยั่งยืนถูกนิยามว่าเป็นชุมชนชาวประมงที่ใช้แนวปฏิบัติที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงความสมดุลของระบบนิเวศ การตลาดที่เป็นธรรม และการสืบสานทรัพยากรสู่คนรุ่นหลัง นิยามนี้ได้จากการถอดบทเรียนของชุมชนบ้านปากน้ำท่าม่วง จังหวัดสุราษฎร์ธานี และถูกนำเสนอเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายไปยัง คสช. เพื่อให้ สช. ขับเคลื่อน แม้ว่าประมงยั่งยืนจะถูกระบุว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของความมั่นคงทางอาหารในเวทีสร้างสุขภาคใต้ตั้งแต่ปี 2562 แต่ก็ยังไม่มีการขยายผลที่เน้นเฉพาะ โดยประเด็นนี้ถูกผนวกอยู่ในกรอบความมั่นคงทางอาหารและความมั่นคงทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง แม้ว่าชุมชนในช่วงแรกจะประสบปัญหาการเสื่อมโทรมของทรัพยากรก็ตาม (สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ., 2565ก) ในกรณีของชุมชนช่องฟีน จังหวัดพัทลุง ใช้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนช่วยการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งสร้างการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน

อย่างยั่งยืน (นิตยา ศรีพูล, สินี กิตติชนมวรกุล, ชุศักดิ์ นพถาวร, สายสุดา สุขแสง, และ เบญจวรรณ เพ็งหนู, 2568) จนเกิดเป็นชุมชนประมงยั่งยืน

เวทีสร้างสุขภาคใต้ ครั้งที่ 12 กล่าวถึง "ประมงยั่งยืน" ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของเกษตรกรรม ยั่งยืนสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและรายได้ให้กับชุมชนประมง รวมถึงการเชื่อมโยงกับกระบวนการที่เกี่ยวกับการดูแลฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทางทะเลเป็นผลสืบเนื่องจากสมัชชาสุขภาพแห่งชาติครั้งที่ 14 เรื่องการขับเคลื่อนนโยบาย สาธารณะด้านความมั่นคงทางอาหารและการพัฒนาชุมชนสีเขียว (สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ., 2564 ; สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ., 2567ค) เวทีสร้างสุขภาคใต้ ครั้งที่ 13 เป็นกลไกสำคัญ ที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจากทุกภาคส่วน (ภาครัฐ ภาคประชาสังคม นักวิชาการ และ ประชาชน) ได้ร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ เพื่อกำหนดทิศทางและแนวทางการ ทำงานที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสุขภาวะที่ยั่งยืนในภาคใต้ ในเวทีนี้ประมงยั่งยืนเป็น ส่วนหนึ่งของกรอบการหารือภายใต้หัวข้อความมั่นคงทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดย มุ่งเน้นการบริหารจัดการ การอนุรักษ์ และการฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมใน พื้นที่ภาคใต้ที่เป็นรากฐานที่สำคัญสำหรับสุขภาวะที่ดีของผู้คนในชุมชน ใช้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สถานการณ์ปัญหา แนวทางการแก้ไข และนวัตกรรมต่าง ๆ เพื่อช่วยให้ชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ด้วย ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งสามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างสมดุลและยั่งยืน (ฮามีดีะ หวันนุรัตน์, 2567; สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ., 2567ข) การขับเคลื่อนชุมชนสีเขียวประมง ยั่งยืนจึงมีความเชื่อมโยงโดยตรงกับการดูแลรักษาระบบนิเวศทางทะเล การสร้างความมั่นคงทาง อาหาร และการยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนประมงดังเช่นชุมชนประมงช่องฟืน จังหวัดพัทลุง (นิตยา ศรีพูล, สินี กิตติชนมวรกุล, ชุศักดิ์ นพถาวร, สายสุดา สุขแสง, และ เบญจวรรณ เพ็งหนู, 2568) ปัจจัยความสำเร็จในการขับเคลื่อนชุมชนประมงสีเขียวในเวทีสร้างสุข ครั้งที่ 14 คือการ จัดตั้งกลุ่มที่หลากหลายเพื่อเป้าหมายการเกิดกองทุนในการฟื้นฟูทะเลและสิ่งแวดล้อมและทุกคน มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ (ฮามีดีะ หวันนุรัตน์ และคณะ, 2568)

2.3 ชุมชนสีเขียว : ท้องเที่ยวยั่งยืน

การท่องเที่ยวถูกเชื่อมโยงสู่แนวทางปฏิบัติเรื่องการเกษตรและอาหารเพื่อสุขภาพ และการจัดการความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างบุคคลกับชุมชน ชุมชนกับกลุ่มองค์กร กลุ่มองค์กรกับ หน่วยงานรัฐ ถูกกล่าวในเวทีสร้างสุขภาคใต้ ครั้งที่ 11 (ทวิวัตร เครือสาย, 2562) ประเด็นการ ท่องเที่ยวโดยชุมชนและการท่องเที่ยวยั่งยืนได้ถูกกล่าวถึงในบริบทที่เชื่อมโยงกับวิถีและกิจกรรม

ภายใต้เครือข่ายสร้างสุขภาคใต้ ในปี 2564 การจัดเวทีสาธารณะภายใต้หัวข้อ "การท่องเที่ยววิถีใหม่กับการพัฒนาศักยภาพท่องเที่ยวชุมชนตำบลยางค้อม อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช" (สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ., 2567ข) ซึ่งรายงานโดยเครือข่ายสื่อสร้างสุขภาคใต้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวชุมชน นำไปสู่การเชื่อมโยงกับนโยบายระดับจังหวัดและเครือข่ายการท่องเที่ยวภาคใต้ ในมุมของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเน้นดำเนินการบนฐานทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น จากแผนงานชุมชนสีเขียวเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนได้นิยามชุมชนสีเขียวที่มีการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวสีเขียวไว้ว่าการท่องเที่ยวสถานที่ทางธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ และกล่าวถึงการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism) คือการท่องเที่ยวที่ใช้ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน (สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ., 2565ก) การรวมแนวคิดระหว่างการท่องเที่ยวสีเขียวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนก่อให้เกิดนิยามและกรอบแนวคิดใหม่ของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เน้นให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า สร้างความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด และสามารถเสริมเรื่องความมั่นคงทางอาหารได้ นิยามใหม่ของชุมชนท่องเที่ยวที่ยั่งยืนคือชุมชนที่มีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างรอบด้าน ที่คำนึงถึงความสมดุลของการพัฒนาทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม หัวใจสำคัญคือการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในทุกกระบวนการเพื่อสร้างความยั่งยืนที่แท้จริง และการนำทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้ในการประกอบอาหารที่เน้นวัฒนธรรมการบริโภค ยังถือเป็นจุดเด่นของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนรูปแบบหนึ่ง (สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ., 2565ก)

สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ. (2564) ได้นำการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือหลักในการบริหารจัดการฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างสุขภาวะที่ดี เวทีนี้ได้มุ่งเน้นการติดตามและพัฒนากลไกความร่วมมือพร้อมทั้งยกย่องข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อสร้างความเข้มแข็งและภูมิคุ้มกันให้แก่ชุมชน ในบริบทของการเปลี่ยนแปลงและวิถีชีวิตแบบ New Normal การขับเคลื่อนได้ปรับไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนโดยเน้นการพึ่งพาตนเองและการใช้ทุนทางธรรมชาติและวัฒนธรรมในพื้นที่ มีการหารือเรื่องการจัดการทรัพยากร การเชื่อมโยงกับการจัดการภัยพิบัติเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองและอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน โดยมีเป้าหมายเพื่อสังเคราะห์บทเรียนและพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายด้านความมั่นคงทางฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เวทีสร้างสุขภาคใต้ ครั้งที่ 13 ให้ความสำคัญกับความมั่นคงทาง

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ใช้เป็นฐานทรัพยากรสำคัญของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในภาคใต้ เวทีนี้มุ่งเน้นการขับเคลื่อนและสานพลังเครือข่ายเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนควบคู่กับการดูแลฐานทรัพยากรและการสร้างสุขภาวะที่ดี โดยใช้กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนา นโยบายสาธารณะ การดำเนินงานได้พัฒนาเป็นรูปธรรมใน "โครงการมะรุ่ยแห่งความสุข" (จังหวัด พังงา) ซึ่งทำให้แนวคิด "ชุมชนสีเขียวท่องเที่ยวที่ยั่งยืน" สามารถปฏิบัติได้จริงนำไปสู่การใช้เป็นพื้นที่ ต้นแบบด้านความมั่นคงทางฐานทรัพยากรโดยบูรณาการ การจัดการภัยพิบัติ การอนุรักษ์ฟื้นฟู ทรัพยากร และการส่งเสริมการท่องเที่ยวเข้าด้วยกัน ผ่านความร่วมมือขององค์การบริหารส่วน ตำบลมะรุ่ย สถาบันวิชาการ และภาคีเครือข่ายในพื้นที่ เพื่อให้ประชาชนมีสุขภาวะที่ดีบนพื้นฐาน ของความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ (สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ., 2566; ฮามีตะ หวันนุรัตน์, 2567)

2.4 ชุมชนสีเขียว : พื้นที่ลุ่มน้ำ

"เครือข่ายลุ่มน้ำ" เป็นภาคีที่เชื่อมโยงกับการขับเคลื่อนงานพัฒนาในภาคใต้ รวมถึงการ ขับเคลื่อนแนวคิดชุมชนสีเขียวที่สอดคล้องกับเป้าหมายของเวทีสร้างสุขภาคใต้ (สถาบันนโยบาย สาธารณะ ม.อ., 2562; สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ., 2564)ประเด็นความเชื่อมโยงของ ระบบนิเวศทางบกและท้องทะเลมีความเชื่อมโยงกับสภาพของพื้นที่ลุ่มน้ำหนึ่งในความท้าทายใน บริบทของการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้ถูกขับเคลื่อนภายในเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับเวทีสร้างสุขภาคใต้ โดยเฉพาะในมิติของความมั่นคงทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จากรายงานการพัฒนา ชุมชนสีเขียวเพื่อความมั่นคงทางด้านอาหาร (สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ., 2565ก) ชุมชน ลุ่มน้ำสีเขียว คือชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำและมีการดำเนินงานโดยยึดหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับการบูรณาการการบริหารจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า และความหลากหลายทางชีวภาพ) ในเขตลุ่มน้ำ คนในชุมชนมี ส่วนร่วมในการดูแล รักษา และฟื้นฟูสภาพแวดล้อมของลุ่มน้ำ พร้อมทั้งปรับวิถีชีวิตและกิจกรรม ทางเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับศักยภาพทางนิเวศของพื้นที่เพื่อให้เกิด ความสมดุล ระหว่างการ พัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนกับการอนุรักษ์ทรัพยากรลุ่มน้ำให้คงความอุดมสมบูรณ์อย่าง ยั่งยืน (ฮามีตะ หวันนุรัตน์, 2567)

สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ. (2564) ในงานสร้างสุขภาคใต้ ครั้งที่ 12 ได้ให้ ความสำคัญอย่างมีนัยสำคัญในประเด็น "ความมั่นคงทางฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม" ซึ่งครอบคลุมถึงการจัดการทรัพยากรและการท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้วยบริบทที่ชุมชนภาคใต้

เชื่อมโยงกับพื้นที่ลุ่มน้ำโดยตรง การหารือจึงรวมถึงมิติของการบริหารจัดการในพื้นที่ลุ่มน้ำที่นำไปสู่ความมั่นคงด้านอาหาร การสร้างสุขภาวะที่ดี และความยั่งยืนของชุมชนที่พึ่งพิงทรัพยากรท้องถิ่น ต่อมาใน เวทีสร้างสุขภาคใต้ ครั้งที่ 13 ประเด็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาที่ยั่งยืนถูกนำมาเชื่อมโยงกับการดูแลพื้นที่ลุ่มน้ำ โดยมีการหยิบยกมาพูดคุยทั้งในประเด็นการบริหารจัดการพื้นที่ลุ่มน้ำ และการจัดการพื้นที่ลุ่มน้ำเพื่อลดผลกระทบทางสุขภาพและสิ่งแวดล้อมในภาพรวม (ฮามีดี๊ะ หวันนุรัตน์, 2567) บ้านจะรังตาดง ตำบลท่าธง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา เป็นหนึ่งในชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรีที่มีการพึ่งพิงฐานทรัพยากรจากแม่น้ำสายบุรีเป็นหลัก (สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ., 2567ข)

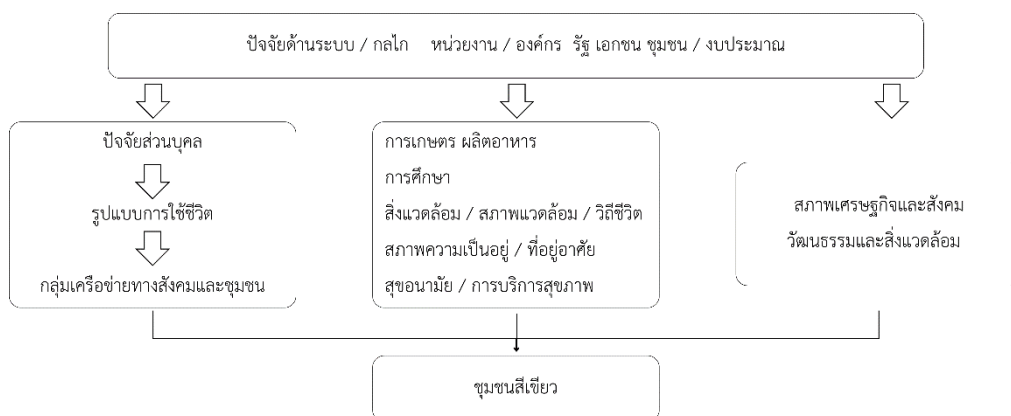
3. สรุป

นิยามและกรอบแนวคิดของ "ชุมชนสีเขียว" ในเวทีสร้างสุขภาคใต้มีจุดประสงค์เพื่อจำกัดขอบเขตการทำงานให้แคบลงและง่ายต่อการปฏิบัติงานของภาคีเครือข่าย เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของโครงการ โดยหลักการแล้วชุมชนสีเขียวที่เกิดขึ้นในเวทีนี้มุ่งเน้นให้ประชากรในชุมชนมีสุขภาวะที่ดีผ่านการบูรณาการมิติต่าง ๆ ทั้งวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม และการสื่อสาร โดยใช้กลไกการเรียนรู้และการสนับสนุนจากเครือข่ายเป็นเครื่องมือสำคัญ สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการทำให้ชุมชนตัดสินใจเลือกแนวทางการพัฒนาด้วยตนเอง โดยมีข้อมูลสนับสนุนจากภาคีเครือข่าย ซึ่งจะนำไปสู่ชุมชนสีเขียวที่ยั่งยืนได้ดีที่สุด “ชุมชนสีเขียว เพื่อความมั่นคงทางด้านอาหาร” จำเป็นต้องมีการสร้างระบบอาหารที่ยั่งยืนการที่จะยั่งยืนได้จำเป็นต้องพิจารณาผลกระทบรอบด้าน (พงศ์เทพ วงศ์วัชรไพบูลย์, 2567)

การพัฒนา "ชุมชนสีเขียว เพื่อความมั่นคงทางด้านอาหาร" จำเป็นต้องมีการสร้างระบบอาหารที่ยั่งยืน เมื่อได้พิจารณาผลกระทบรอบด้านและมุ่งสร้างความยั่งยืนในมิติเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ เวทีสร้างสุขภาคใต้จึงได้กำหนดนิยามและสร้างกรอบแนวคิดใหม่ โดยเน้นการเป็นชุมชนสีเขียวที่เป็นรูปธรรมบนพื้นฐานของสุขภาวะที่ดี เริ่มต้นจาก ความมั่นคงทางอาหาร กรอบแนวคิดใหม่นี้พยายามจำกัดความหมายให้แคบลงและมีความเป็นรูปธรรมมากขึ้น และแสดงให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายจาก กระบวนการปฏิบัติการในพื้นที่ (ฐานราก) ที่มีการแปลงบทเรียนไปสู่การขับเคลื่อนระดับนโยบายอย่างมีส่วนร่วม แนวคิดชุมชนสีเขียวที่มีความเฉพาะเจาะจงกับบริบทภาคใต้ใช้การบูรณาการมิติต่างๆ สร้างความมั่นคงทางอาหารและสุขภาวะที่ดี ผ่านรูปแบบการดำเนินงานที่หลากหลายและเป็นรูปธรรม ซึ่งเกิดจาก

กระบวนการเรียนรู้และข้อเสนอเชิงนโยบายจากภาคีเครือข่ายในพื้นที่อย่างแท้จริง (พงศ์เทพ สุธีรวุฒิ, 2562)

ภาพที่ 1. แนวทางการขับเคลื่อนชุมชนสีเขียว

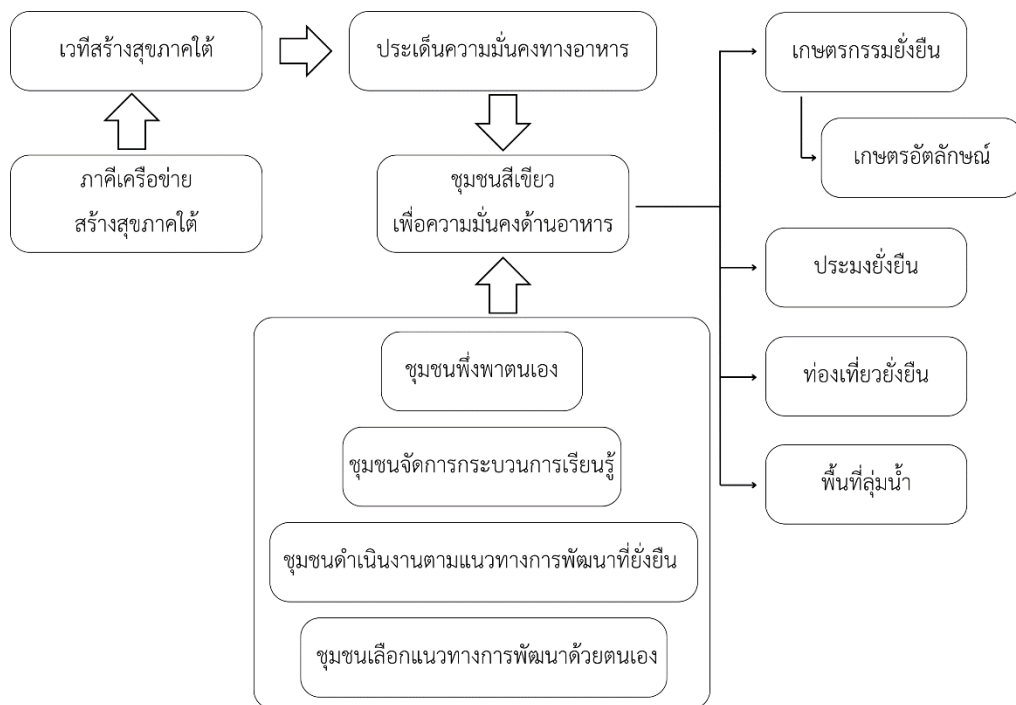
ที่มา: ดัดแปลงจาก นิภาพร เอื้อวิณะโชติมา (2559) และ พงศ์เทพ สุธีรวุฒิ (2565)

กระบวนการขับเคลื่อนชุมชนสีเขียวเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนด้านความมั่นคงทางอาหารในภาคใต้ (ภาพที่ 1) ได้กลายเป็นหนึ่งในข้อเสนอเชิงนโยบายในงานสร้างสุขภาคใต้ ครั้งที่ 14 ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาาระบบและกลไกสนับสนุนการขับเคลื่อนระบบเกษตรกรรมและอาหารที่ยั่งยืนเพื่อสุขภาวะคนได้ นำไปสู่ข้อเสนอการขยายผลเชิงพื้นที่ต่อไป (Pawint Saeku, 2568) กระบวนการขับเคลื่อนหลัก ๆ ที่ได้ข้อสรุปจากงานสร้างสุขภาคใต้ ครั้งที่ 14 ประกอบด้วย 4 ส่วนสำคัญ คือ 1) การสร้างแกนนำเครือข่าย 2) การสร้างเกษตรกรมืออาชีพ 3) การพัฒนาระบบมาตรฐานอาหารปลอดภัย 4) การพัฒนาระบบตลาดเพื่อการสร้างรายได้ที่มั่นคงของเกษตรกร (ฮามิดะ หวันนุรัตน์ และคณะ, 2568) ผลลัพธ์จากการดำเนินงานที่ผ่านมาได้ถูกสังเคราะห์และพัฒนาขึ้นเป็นกรอบข้อเสนอเชิงนโยบายภายใต้ชื่อ “สมุดปกเขียว: ข้อเสนอเชิงนโยบายชุมชนสีเขียวเพื่อส่งเสริมเกษตร มั่งคั่ง ยั่งยืน” ข้อเสนอดังกล่าวได้มีการนำเสนอและส่งเสริมอย่างเป็นทางการต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในเวทีสมัชชา “นครแห่งความสุข เกษตรก้าวหน้า เศรษฐกิจเอื้อกุล สังคมเท่าเทียม ทรัพยากรยั่งยืน สุขภาพที่ดี มีชีวิตมั่นคง” (วุฒิชัย ศรีช่วย และคณะ, 2568)

4. องค์ความรู้ใหม่

นิยามและกรอบแนวคิดของ "ชุมชนสีเขียว" จากมุมมองของเวทีสร้างสุขภาคใต้ มีความแตกต่างหลากหลายตามวิถีชีวิต และได้ให้นิยามของชุมชนสีเขียวว่า เป็นชุมชนที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีการจัดการกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ดำเนินงานตามแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDGs) และชุมชนตัดสินใจเลือกแนวทางการพัฒนาด้วยตนเอง เกิดเป็นกรอบแนวคิดชุมชนสีเขียวถูกนำไปปฏิบัติ 4 รูปแบบ ได้แก่ เกษตรกรรมยั่งยืน ประมงยั่งยืน ท่องเที่ยวยั่งยืน และพื้นที่ลุ่มน้ำ นิยามนี้เน้นย้ำถึงคุณลักษณะสำคัญของชุมชนสีเขียวที่แตกต่างจากการมองเพียงด้านสิ่งแวดล้อมสีเขียวภายนอก แต่รวมไปถึงมิติของการพึ่งพาตนเองได้ของชุมชน ซึ่งหมายถึงความสามารถในการจัดการทรัพยากรของตนเอง การผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือนและชุมชน การสร้างความมั่นคงทางอาหาร และการพึ่งพิงภายนอกน้อยลง นอกจากนี้การมีกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกในชุมชน และนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินงานต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน สิ่งสำคัญคือการเชื่อมโยงแนวคิดชุมชนสีเขียวเข้ากับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (SDGs) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการมองชุมชนสีเขียวในมิติที่กว้างขึ้น ครอบคลุมเป้าหมายด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ไม่ใช่เพียงแค่การดูแลป่าไม้หรือสิ่งแวดล้อมทางกายภาพเท่านั้น แต่รวมถึงการสร้างความเป็นอยู่ที่ดี ลดความเหลื่อมล้ำ การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และการสร้างความร่วมมือเพื่อการพัฒนาชุมชนสีเขียวตามกรอบแนวคิดนี้มี 4 รูปแบบที่ชัดเจนสะท้อนถึงการบูรณาการวิถีชีวิตและสุขภาวะเข้ากับแนวคิดชุมชนสีเขียวอย่างเป็นรูปธรรมและจำกัดขอบเขตมากขึ้นให้ง่ายต่อการทำงานและการขับเคลื่อนในระดับปฏิบัติการ รูปแบบเหล่านี้จะเป็นการจำแนกตามลักษณะเด่นหรือแนวทางการขับเคลื่อนหลักของแต่ละชุมชน การที่ชุมชนได้ตัดสินใจเลือกแนวทางการพัฒนาด้วยตนเองและมีการส่งเสริมด้านข้อมูลในการตัดสินใจจะช่วยส่งเสริมให้เกิดชุมชนสีเขียวที่ยั่งยืนได้ดีที่สุด โดยสรุปองค์ความรู้ใหม่จากเอกสารนี้คือการนำเสนอนิยามชุมชนสีเขียวที่บูรณาการมิติของชุมชนพึ่งพาตนเอง มีจัดการกระบวนการเรียนรู้ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) เข้าไว้ด้วยกัน โดยมีรูปแบบที่หลากหลายและเน้นการตัดสินใจของชุมชนเป็นสำคัญ (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2. นิยามและกรอบแนวคิด ชุมชนสีเขียวเพื่อความมั่นคงด้านอาหาร
จากเวทีสร้างสุขภาคใต้

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. (2566). ชุมชนกับเศรษฐกิจสีเขียว. ศูนย์องค์ความรู้ด้าน
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สถาบันการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน. สืบค้นจาก [https://hub.mnre.go.th/th/pageredirect/
km/a218NjM0OTk4bWRfY21z](https://hub.mnre.go.th/th/pageredirect/km/a218NjM0OTk4bWRfY21z).

ณัฐพันธุ์ ศุภกา. (2566). ชุมชนสีเขียว/เกษตรกรรมยั่งยืนในเรื่องความมั่นคงทางอาหาร. ใน *สรุป
การประชุมหารือการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมด้านความมั่นคงทาง
อาหาร ประเด็นชุมชนสีเขียว*. สงขลา: สถาบันนโยบายสาธารณะ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

- ทวีวัตร เครือสาย. (2562). สานพลังก้าวข้ามขีดจำกัดสู่ความมั่นคงทางอาหาร. ใน *การประชุมวิชาการงานสร้างสุขภาคใต้ ครั้งที่ 11 “สานพลังก้าวข้ามขีดจำกัด เพื่อภาคใต้แห่งความสุข”*. สงขลา: สถาบันนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ไทยรัฐ ออนไลน์ (2566 12 มิถุนายน). สสส. สานพลัง มอ.หนุนเสริมเมืองแห่งสุขภาวะ 14 จังหวัดภาคใต้. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/local/2701169>.
- นิตยา ศรีพูล, สินี กิตติชนมวรกุล, ชุศักดิ์ นพถาวร, สายสุดา สุขแสง, และ เบญจวรรณ เฟื่องหนู. (2568). ปัจจัยความสำเร็จของการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา: กรณีศึกษาบ้านช่องฟืน อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง. *วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม*, 9(3), 16-30.
- นิภาพร เอื้อวัฒน์โชติมา. (2559). ปัจจัยสังคมกำหนดสุขภาพและการสร้างเสริมสุขภาพของประชากร. *วารสารวิชาการสาธารณสุข*, 25(1), 147-156.
- พงศ์เทพ สุธีรภูมิ. (2562). สานพลังก้าวข้ามขีดจำกัดเพื่อภาคใต้แห่งความสุข. ใน *การประชุมวิชาการงานสร้างสุขภาคใต้ ครั้งที่ 11 “สานพลังก้าวข้ามขีดจำกัด เพื่อภาคใต้แห่งความสุข”* ระหว่างวันที่ 5 - 7 สิงหาคม 2562 ณ โรงแรมนิภาการ์เด็น อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. สงขลา: สถาบันนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- พงศ์เทพ สุธีรภูมิ. (2565). การถอดบทเรียนการทำแผนและโครงการส่งเสริมกิจกรรมทางกาย ผ่านกองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่นหรือพื้นที่. ใน *การประชุมเชิงปฏิบัติการถอดบทเรียนการทำแผนและโครงการส่งเสริมกิจกรรมทางกาย ผ่านกองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่นหรือพื้นที่* ระหว่างวันที่ 14-16 กรกฎาคม 2565 ณ ห้องประชุม โรงแรมลาเวล่า เขาหลัก อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา. สงขลา: สถาบันนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- พงศ์เทพ วงศ์วัชรไพบูลย์. (2567). บทบาทของ สสส. ในการสนับสนุนระบบอาหารที่ยั่งยืนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้. ใน *เวที Policy Forum สื่อสารข้อเสนอเชิงนโยบายด้านระบบอาหาร: พลังความร่วมมือร่วมใจ ทุกนโยบายห่วงใยระบบอาหารเพื่อสุขภาวะ*. สงขลา: สถาบันนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

วุฒิชัย ศรีช่วย, ชุมพล อังคนานนท์, อนิรุต หนูปลอด, ไพฑูรย์ ทองสม, เพ็ญ สุขมาก, ชูวารี มอชู, และ ฮามีดีะ หวันนุรัตน์. (2568). *สมุดปกเขียว ข้อเสนอเชิงนโยบายชุมชนสีเขียวเพื่อส่งเสริมเกษตร มั่งคั่ง ยั่งยืน*. สืบค้นจาก

https://www.nationalhealth.or.th/storage/ebooks_attach/%E0%B8%AA%E0%B8%A1%E0%B8%B8%E0%B8%94%E0%B8%9B%E0%B8%81%E0%B9%80%E0%B8%82%E0%B8%B5%E0%B8%A2%E0%B8%A7.pdf

สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ. (2562). *สานพลังก้าวข้ามขีดจำกัด เพื่อภาคใต้แห่งความสุข*. ใน *การประชุมวิชาการงานสร้างสุขภาคใต้ ครั้งที่ 11 “สานพลังก้าวข้ามขีดจำกัด เพื่อภาคใต้แห่งความสุข” ระหว่างวันที่ 5 - 7 สิงหาคม 2562 ณ โรงแรมนิภาการ์เดน อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี*. สงขลา: สถาบันนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ. (2564). *สานงาน เสริมพลัง ก้าวข้ามขีดจำกัด สู่ภาคใต้แห่งความสุขในวิถี New Normal*. ใน *การประชุมวิชาการงานสร้างสุขภาคใต้ ครั้งที่ 12 “สานงาน เสริมพลัง ก้าวข้ามขีดจำกัด สู่ภาคใต้แห่งความสุขในวิถี New Normal” ระหว่างวันที่ 13 - 14 กรกฎาคม 2564. ณ ห้องประชุมมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช*. สงขลา: สถาบันนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ. (2565ก). *รายงานการพัฒนาชุมชนสีเขียวเพื่อความมั่นคงทางด้านอาหาร*. สงขลา: สถาบันนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์.

สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ. (2565ข). *สรุปการประชุมหารือการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมด้านความมั่นคงทางอาหาร ประเด็นชุมชนสีเขียว*. สงขลา: สถาบันนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ. (2566). *รายงานโครงการพัฒนาระบบและกลไกสนับสนุนการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพภาคใต้*. สงขลา: สถาบันนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ. (2567ก). แผนการสื่อสารเพื่อสร้างพลังการขับเคลื่อนและการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย. ใน การประชุมจัดทำแผนการสื่อสารเพื่อสร้างพลังการขับเคลื่อนและการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย ภายใต้โครงการพัฒนาระบบและกลไกสนับสนุนการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพภาคใต้. สงขลา: สถาบันนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ. (2567ข). รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการประเมินและถอดบทเรียนชุมชนสีเขียวเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อความมั่นคงทางอาหาร. สงขลา: สถาบันนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.อ. (2567ค). แนวทางขับเคลื่อน สานงาน เสริมพลัง ตามข้อเสนอเชิงนโยบาย ของภาคีเครือข่ายสุขภาพภาคใต้. ใน การประชุมของภาคีเครือข่ายสุขภาพภาคใต้ ณ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สถาบันนโยบายสาธารณะ. สงขลา: สถาบันนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2566ก). แนวทางปฏิบัติงานเพื่อขับเคลื่อนการจัดการพื้นที่สีเขียวอย่างยั่งยืน ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2566 – 2570). สืบค้นจาก <https://www.onep.go.th/book/%E0%B9%81%E0%B8%99%E0%B8%A7%E0%B8%97%E0%B8%B2%E0%B8%87%E0%B8%9B%E0%B8%8F%E0%B8%B4%E0%B8%9A%E0%B8%B1%E0%B8%95%E0%B8%B4%E0%B8%87%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B9%80%E0%B8%9E%E0%B8%B7%E0%B9%88%E0%B8%AD%E0%B8%82-3/>.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ. 2566-2570. สืบค้นจาก <https://www.nesdc.go.th/the-national-economic-and-social-development-plan/the-thirteenth-plan-2023-2027/>

ฮามิตะ หวันนุรัตน์. (2567). ภาคใต้แห่งความสุขเพื่อสุขภาวะแห่งอนาคต: สุข สู้ สุขภาวะ. ใน การประชุมวิชาการงานสร้างสุขภาพใต้ ครั้งที่ 13 "ภาคใต้แห่งความสุข เพื่อสุขภาวะแห่งอนาคต: สุข สู้ สุขภาวะ". สงขลา: สถาบันนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ฮามี่ด๊ะ หวันนุรัตน์ (บ.ก) เพ็ญ สุขมาก ชูวารี มอชู ไพฑูรย์ ทองสม ชุมพล อังคนานนท์ อนิรุต หนูปลอด เบญจวรรณ เพ็งหนู และ สมนึก นุ่นด้วง. (2568). ระบบเกษตรและอาหารที่ยั่งยืนเพื่อสุขภาพของคนใต้. ใน การประชุมวิชาการงานสร้างสุขภาพใต้ ครั้งที่ 14 “20 ปี ปลุกพลังวิถีถิ่นใต้ สู่สุขภาวะแห่งอนาคต” (น. 1-22).. สงขลา: สถาบันนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

Pawint Saeku (2568). สื่อบัตรงานสร้างสุขภาพใต้ ครั้งที่ 14 “20 ปี ปลุกพลังวิถีถิ่นใต้ สู่สุขภาวะแห่งอนาคต”. ใน งานสร้างสุขภาพใต้ ครั้งที่ 14 “20 ปี ปลุกพลังวิถีถิ่นใต้ สู่สุขภาวะแห่งอนาคต” (น. 1-29). สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.